

De hervormde kerk van Westerbork

Olav Reijers*

Het zijn spannende tijden voor de hervormde kerk van Westerbork. De Hervormde en Gereformeerde gemeente zijn een federatie aangegaan en slechts één van beide kerkgebouwen zal gebruikt worden als plaats voor de kerkdienst. De gereformeerde kerk kan veel meer bezoekers herbergen, maar het gebouw van de Hervormde gemeente is een prachtig monument met een geschiedenis die al 800 jaar terug gaat.

In 1206 geeft de bisschop van Utrecht een kostbaar geschenk aan de abt van het klooster in Ruinen: de kerk van Beilen met een 'cappella' te 'Burch', de oude naam voor Westerbork. Westerbork viel toen nog onder Beilen maar werd later die eeuw een zelfstandige parochie met een eigen pastoor. Daar hoorde natuurlijk een eigen kerk bij, waarschijnlijk eerst van hout maar halverwege de 14e eeuw verrees een stenen kerk. Van die eerste stenen kerk is alleen nog de onderste helft van de toren over, herkenbaar aan de grote bakstenen uit die tijd.

In de 15e eeuw werd tegen de oude toren de huidige gotische kerk gebouwd. De kerk had een voor die tijd in Drenthe gebruikelijke vorm. Het is een zogenaamde eenbeukige kerkruimte. Dat wil zeggen dat de kerk in de lengterichting niet door zuilen is onderverdeeld in een schip met een of meer zijbeuken. De kerk is aan de oostzijde afgesloten door een driezijdig koor en heeft in de zijmuren de voor de gotiek zo kenmerkende spitsboogvensters. Omdat de muren door deze grote vensters aan draagkracht verliezen, zijn aan de buitenzijde steunberen aangebracht die het gebouw meer stevigheid geven.

Vele gedaantes

Zoals bij alle middeleeuwse kerken is ook aan de kerk van Westerbork door de eeuwen heen veel gesleuteld. Alleen al van de laatste tweehonderd jaar zijn ons een vijftal verbouwingen bekend en het zal in de eeuwen daarvoor niet anders zijn geweest. Zo dateert de bovenste helft van de toren uit het eind van de 18e eeuw, duidelijk herkenbaar aan een ander soort baksteen, en is het dak van de kerk ooit ruim twee meter verlaagd. En alleen al in de afgelopen honderd jaar is het interieur driemaal van kleur veranderd.

De hoofdingang van de kerk bevond zich vroeger niet onder de toren maar in een zijmuur van de kerk. Een indruk daarvan krijgen we nog bij een schilderij van de bekende Drentse schilder Reinhart Dozy (1880-1947) dat zich nu in de kerk bevindt. Het toont een aantal vrouwelijke kerkgangers die de kerk door dit portaal verlaten. Het portaal had in de tijd van Dozy – het schilderij dateert van omstreeks 1916 – nog een prachtige witte bepleistering zodat het duidelijk afstak tegen de bakstenen kerk. Bij de eerstvolgende restauratie werd de pleisterlaag verwijderd, waarschijnlijk omdat in de mode van die tijd de eerlijke, ruwe baksteen mooier

werd gevonden. Zo zegt een restauratie vaak meer over de opvattingen uit de tijd zelf dan over het oorspronkelijke uiterlijk van het gebouw.

Uniek orgel

In de kerk hangt nóg een schilderij van Dozy, uit 1913, dat hetzelfde witgepleisterde portaal toont, nu met een vrouw ervoor die letterlijk voor een dichte deur staat; de dienst is al begonnen. De schilderijen zijn bijzonder vanwege hun artistieke waarde maar meer nog vanwege hun plaats. Het gebeurt zelden dat niet-religieuze afbeeldingen zo'n prominente plaats krijgen in een kerkgebouw.

Een ander opmerkelijk verhaal betreft het orgel. Omdat het kerkbestuur weinig te besteden had maar wel graag een orgel wilde, besloot het in 1862 een tweedehandsje te kopen dat dienst had gedaan in de kerk van het Friese Beetgum. Pas bij de restauratie van het orgel rond 1980 bleek het na archiefonderzoek om een volstrekt uniek exemplaar te gaan. Het orgel is in 1726 gemaakt door de bekende orgelbouwer Christian Müller, met pijpen die waarschijnlijk nog ouder zijn. Er zijn in ons land maar een paar orgels van zijn hand bekend, waaronder dat in de St. Bavokerk te Haarlem.

Kroonluchters

De kerk had vroeger niet alleen een religieuze functie maar vormde ook het middelpunt van het maatschappelijk leven. Het was een plek om te zien en gezien te worden. De mate waarin een persoon of familie zichtbaar was in de kerk zei iets over de maatschappelijke positie. Een van de meest aanzienlijke families in het dorp was de familie Nysingh. Leden van deze familie hebben generaties lang hoge bestuurlijke functies in Drenthe bekleed waaronder het ambt van schulte in Westerbork, de voorloper van de burgemeester. Dit is terug te vinden in de kerk. Buiten ligt de monumentale grafzerk die de grafkelder van de familie afsluit, met een nu volkomen onleesbaar opschrift. En in het koor hangt een prachtige kroonluchter met drie wapenschildjes van de familie Nysingh en het jaartal 1783, het jaar waarin Albert Nysingh dit kostbare voorwerp aan de kerk schonk.

De tweede, bijna identieke, kroonluchter in het koor bewijst dat dit gebruik nog springlevend is. Hij werd in 1985 aangeboden door een commissie van vrouwen binnen de kerk, betaald uit de opbrengst van zelfgemaakte producten. In de luchter staat de tekst: 'Door verkoop van ons handenwerk deez' kroon geschonken aan de kerk: 23-6-1985'. Na 800 jaar staat de hervormde kerk van Westerbork nog steeds middenin het maatschappelijk leven, als trots bezit van de nieuwe kerkgemeente.

* Drs. O. Reijers is directeur van het Drents Plateau.

Stichting Het Drentse Landschap behartigt ook de belangen van de Stichting Oude Drentse Kerken.